

Judikatūras krājums

TIESAS SPRIEDUMS (virspalāta)

2021. gada 9. martā*

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzība – Darba laika organizēšana – Direktīva 2003/88/EK – 2. pants – Jēdziens “darba laiks” – Dežūras laikposms izsaukuma gatavības režīmā – Profesionāli ugunsdzēsēji – Direktīva 89/391/EEK – 5. un 6. pants – Psihosociālie riski – Novēršanas pienākums

Lietā C-580/19

par lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu atbilstoši LESD 267. pantam, ko *Verwaltungsgericht Darmstadt* (Darmšates administratīvā tiesa, Vācija) iesniedza ar 2019. gada 21. februāra lēmumu un kas Tiesā reģistrēts 2019. gada 30. jūlijā, tiesvedībā

RJ

pret

Stadt Offenbach am Main,

TIESA (virspalāta)

šādā sastāvā: priekšsēdētājs K. Lēnartss [*K. Lenaerts*], priekšsēdētāja vietniece R. Silva de Lapuerta [*R. Silva de Lapuerta*], palātu priekšsēdētāji A. Arabadžijevs [*A. Arabadjiev*], A. Prehala [*A. Prechal*], M. Vilars [*M. Vilaras*] un N. Pisarra [*N. Piçarra*], tiesneši T. fon Danvics [*T. von Danwitz*], K. Toadere [*C. Toader*], M. Safjans [*M. Safjan*], D. Švābi [*D. Šváby*], S. Rodins [*S. Rodin*], F. Biltšens [*F. Biltgen*], K. Jirimēe [*K. Jürimäe*], K. Likurģs [*C. Lycourgos*] (referents) un L. S. Rosi [*L. S. Rossi*],

ģenerālvokāts: Dž. Pitrucella [*G. Pitruzzella*],

sekretārs: M. Longars [*M. Longar*], administrators,

ņemot vērā rakstveida procesu un 2020. gada 22. jūnija tiesas sēdi,

ņemot vērā apsvērumus, ko sniedza:

- Beļģijas valdības vārdā – *S. Baeyens*, pārstāvis, kā arī *L. Van den Broeck*, *M. Jacobs* un *C. Pochet*, pārstāves,
- Spānijas valdības vārdā – *S. Jiménez García*, pārstāvis,
- Francijas valdības vārdā – *A. Ferrand*, *R. Coesme* un *E. Toutain*, pārstāvji, kā arī *A.-L. Desjonquères*, pārstāve,

* Tiesvedības valoda – vācu.

- Nīderlandes valdības vārdā – *K. Bulterman* un *C. S. Schillemans*, pārstāves,
- Somijas valdības vārdā – sākotnēji *H. Leppo*, pārstāve, kā arī *J. Heliskoski*, pārstāvis, vēlāk – *H. Leppo*, pārstāve,
- Eiropas Komisijas vārdā – sākotnēji *B.-R. Killmann* un *M. van Beek*, vēlāk – *B.-R. Killmann*, pārstāvji,

noklausījusies ģenerālvokāta secinājumus 2020. gada 6. oktobra tiesas sēdē,
pasludina šo spriedumu.

Spriedums

- 1 Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu ir par to, kā interpretēt Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/88/EK (2003. gada 4. novembris) par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem (OV 2003, L 299, 9. lpp.) 2. pantu.
- 2 Šis lūgums ir iesniegts saistībā ar tiesvedību starp RJ un *Stadt Offenbach am Main* (Ofenbahas pie Mainas pilsēta, Vācija) par RJ pieprasīto algu par viņa nodrošinātajām dežūrām izsaukuma gatavības režīmā. Uzreiz ir jāprecizē, ka šajā spriedumā termins “dežūra” attiecas vispārīgi uz visiem laikposmiem, kuros darba ņēmējs ir pieejams savam darba devējam, lai varētu nodrošināt darba veikšanu pēc pēdējā minētā pieprasījuma, savukārt apzīmējums “dežūra izsaukuma gatavības režīmā” attiecas uz visiem laikposmiem, kuros darba ņēmējs nav spiests uzturēties savā darba vietā.

Athilstošās tiesību normas

Savienības tiesības

Direktīva 89/391/EEK

- 3 Padomes Direktīvas 89/391/EEK (1989. gada 12. jūnijs) par pasākumiem, kas ieviešami, lai uzlabotu darba ņēmēju drošību un veselības aizsardzību darbā (OV 1989, L 183, 1. lpp.), 5. panta 1. punktā ir paredzēts:

“Darba devējam ir pienākums nodrošināt darba ņēmēju drošību un veselības aizsardzību visos ar darbu saistītos aspektos.”

- 4 Šīs direktīvas 6. pantā ir noteikts:

“1. Līdz ar citiem pienākumiem darba devējs veic vajadzīgos darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzības pasākumus, tostarp novērš arodrisku, sagādā informāciju un rīko apmācības, kā arī nodrošina vajadzīgo organizāciju un līdzekļus.

Darba devējs ātri reaģē uz vajadzību koriģēt šos pasākumus, rēķinoties ar mainīgiem apstākļiem un mērķi uzlabot situāciju.

2. Darba devējs īsteno pasākumus, kas minēti 1. punkta pirmajā daļā, pamatojoties uz šādiem galvenajiem profilakses principiem:

- a) izvairīties no riska;

- b) novērtēt nenovēršamu risku;
- c) vērsties pret riska cēloni;

[..].

3. Neskarot citus šīs direktīvas noteikumus, darba devējs, ņemot vērā uzņēmuma un/vai iestādes darbības īpatnības:

- a) novērtē, kāds risks darba ņēmēju drošībai un veselībai rodas, *inter alia*, no darba inventāra izvēles, izmantojamām ķīmiskām vielām vai preparātiem un darba vietu aprīkojuma.

Pēc šīs novērtēšanas un vajadzības gadījumā – profilakses pasākumiem darba un ražošanas metodēm, ko izmanto darba devējs:

- jānodrošina darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzības uzlabošana;
- jābūt integrētiem visos uzņēmuma un/vai iestādes darbības veidos un visos hierarhijas līmeņos;

[..].”

Direktīva 2003/88

- 5 Direktīvas 2003/88 1. pantā ir noteikts:

“1. Šī direktīva nosaka minimālās drošības un veselības prasības darba laika organizēšanai.

2. Šī direktīva attiecas uz:

- a) obligātiem ikdienas, iknedēļas un ikgadējiem atpūtas laikposmiem, pārtraukumiem un maksimālo nedēļas darba laiku; un
- b) dažiem nakts darba, maiņu darba un darba struktūras veidiem.

[..].”

- 6 Šīs direktīvas 2. pantā ir paredzēts:

“Šajā direktīvā piemēro šādas definīcijas:

- 1. “darba laiks” ir jebkurš laikposms, kurā darba ņēmējs strādā darba devēja labā un veic savu darbu vai pilda pienākumus saskaņā ar valsts tiesību aktiem un/vai praksi;
- 2. “atpūtas laiks” ir jebkurš laikposms, kas nav darba laiks;

[..].”

- 7 Saskaņā ar minētās direktīvas 7. panta 1. punktu:

“Dalībvalstis veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka katram darba ņēmējam ir tiesības uz apmaksātu ikgadēju, vismaz četras nedēļas ilgu, atvaļinājumu saskaņā ar nosacījumiem par tiesībām uz šāda atvaļinājuma piešķiršanu, ko nosaka valsts tiesību akti un/vai prakse.”

Vācijas tiesības

- 8 2003. gada 17. decembra *Verordnung über die Organisation, Mindeststärke und Ausrüstung der öffentlichen Feuerwehren* (Noteikumi par valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta organizāciju, minimālo skaitlisko sastāvu un aprīkojumu) (*GVBl.*, 693. lpp.) pielikumā tostarp ir noteikts:

“2. pakāpes aprīkojumu, ieskaitot tam nepieciešamo personālu, parasti ir jāsāk izmantot izsaukuma vietā 20 minūšu laikā pēc izsaukuma [..].”

- 9 Saskaņā ar *Einsatzdienstverfügung der Feuerwehrr Offenhach* (Ofenbahas pie Mainas ugunsdzēsības un glābšanas dienesta ātrās reaģēšanas brigādes reglaments) 2018. gada 18. jūnija redakcijā amatpersonai, kas pilda “*Beamter vom Einsatzleitdienst*” dienestu (ātrās reaģēšanas brigādes vadības amatpersonas dienests, turpmāk tekstā – “*BvE*” dienests), ir nekavējoties jāierodas izsaukuma vietā, izmantojot savas tiesības neievērot ceļu satiksmes noteikumus un savas priekšrokas tiesības.
- 10 Šī ātrās reaģēšanas brigādes reglamenta 6. lappusē ir norādīti amatpersonas, kas pilda “*BvE*” dienestu, pienākumi:

““*BvE*” dienesta laikā amatpersonai ir jābūt pieejamai un sava atrašanās vieta ir jāizvēlas tā, lai ievērotu ierašanās uz izsaukumu laiku – 20 minūtes. Tiek uzskatīts, ka tā ir ievērojusi šo tiesību normu, ja, izmantojot savas tiesības neievērot ceļu satiksmes noteikumus un savas priekšrokas tiesības, tā maršrutu no savas atrašanās vietas līdz Ofenbahas pie Mainas pilsētas robežām veic 20 minūšu laikā. Šis maršruta ilgums atbilst vidēji blīvai satiksmei, normālam ceļu stāvoklim un normāliem meteoroloģiskajiem apstākļiem.”

Pamatlieta un prejudiciālie jautājumi

- 11 RJ ir amatpersona un strādā par ugunsdzēsēju, ieņemot brigādes vadītāja amatu Ofenbahas pie Mainas ugunsdzēsības un glābšanas dienestā. Papildus reglamentētajam darba laikam viņam saskaņā ar tiesisko regulējumu, kas ir piemērojams šīs pilsētas ugunsdzēsības un glābšanas dienestā, ir regulāri jāpilda “*BvE*” dienests.
- 12 “*BvE*” dienesta laikā RJ ir jābūt jebkurā brīdī sasniedzamam un pie viņa ir jābūt viņa speciālajam darba apģērbam, kā arī dienesta transportlīdzeklim, kuru viņa rīcībā ir nodevis darba devējs. Viņam ir jāatbild uz zvaniem, kurus viņš saņem un kuros viņš tiek informēts par aktuālajiem notikumiem, par kuriem viņam ir jāpieņem lēmumi. Atsevišķos gadījumos viņam ir jādodas uz izsaukuma vietu vai darba vietu. “*BvE*” dienesta laikā RJ sava atrašanās vieta ir jāizvēlas tā, lai izsaukuma gadījumā viņš savā darba apģērbā un ar šo transportlīdzekli, izmantojot tiesības neievērot ceļu satiksmes noteikumus un priekšrokas tiesības, 20 minūšu laikā varētu sasniegt Ofenbahas pie Mainas pilsētas robežu.
- 13 Nedēļas laikā “*BvE*” dienests ir jāpilda no plkst. 17.00 līdz plkst. 7.00 nākamajā dienā. Nedēļas nogalē šis dienests ilgst no piektdienas plkst. 17.00 līdz pirmdienas plkst. 7.00. 42 stundu darba nedēļai var sekot šī dienesta izpilde nedēļas nogalē. “*BvE*” dienestu RJ pilda vidēji 10–15 nedēļas nogales gadā. Laikā no 2013. gada 1. janvāra līdz 2015. gada 31. decembrim viņš “*BvE*” dienestu nodrošināja 126 reizes un viņam bija jāatbild uz izsaukumiem vai jādodas izsaukumā divdesmit reizes. Tādējādi triju gadu laikā, kad RJ pildīja “*BvE*” dienestu, veikto izsaukumu skaits bija vidēji 6,67 gadā.
- 14 RJ lūdza “*BvE*” dienestu atzīt par darba laiku un līdz ar to atalgot. Ar 2014. gada 6. augusta lēmumu darba devējs viņa lūgumu noraidīja.
- 15 2015. gada 31. jūlijā RJ vērsās iesniedzējtiesā ar prasību, kurā viņš apgalvo, ka dežūras laikposmi – pat tad, ja tie noris izsaukuma režīmā un darba ņēmējs līdz ar to nav spiests fiziski atrasties darba devēja noteiktā vietā, – var tikt uzskatīti par darba laiku, ja darba devējs ir darba ņēmējam noteicis

pienākumu atsākt darbu ļoti īsā laikā. RJ it īpaši uzsver, ka “BvE” dienests ir nozīmīgs viņa brīvā laika ierobežojums, jo izsaukuma gadījumā viņam nekavējoties ir jāpamet sava dzīvesvieta un jādodas uz Ofenbahu pie Mainas, lai ievērotu viņam noteikto laiku – 20 minūtes.

- 16 Iesniedzējtiesas ieskatā Direktīvas 2003/88 piemērošanas joma attiecas uz valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta darbību, ko veic ātrās reaģēšanas spēki. Šī tiesa uzskata, ka, lai gan jautājumi attiecībā uz atalgojumu par dežūrām savukārt no šīs piemērošanas jomas ir izslēgti, “BvE” dienesta kvalifikācija par “darba laiku” Direktīvas 2003/88 2. panta 1. punkta izpratnē tomēr ir izšķiroša tajā izskatāmā strīda iznākumam.
- 17 Saskaņā ar Vācijas tiesībām RJ darba devējam var tikt piespriests izmaksāt atalgojumu par “BvE” dienestu, kā to lūdz RJ, tikai tad, ja minētais ir strādājis ilgāk par Direktīvā 2003/88 atļauto maksimālo iknedēļas darba laiku. Turklāt RJ prasījums atzīt, ka “BvE” dienests ir darba laiks, neattiecas uz iespējamu atalgojumu par šo dienestu, bet tā mērķis ir panākt, lai RJ turpmāk vairs nebūtu spiests strādāt ilgāk par Savienības tiesībās atļauto maksimālo iknedēļas darba laiku.
- 18 Iesniedzējtiesa norāda, ka līdz šim Tiesa ir uzskatījusi, ka dežūras laikposms var tikt pielīdzināts darba laikam tikai tad, ja darba ņēmējs ir spiests fiziski atrasties darba devēja noteiktajā vietā un būt pieejams darba devējam, lai vajadzības gadījumā varētu nekavējoties veikt attiecīgo darbu. Tomēr tā uzsver, ka 2018. gada 21. februāra spriedumā *Matzak* (C-518/15, EU:C:2018:82) Tiesa ir uzskatījusi, ka arī dežūras, ko darba ņēmējs veic savā dzīvesvietā, ir jāuzskata par darba laiku, pamatojoties uz, pirmkārt, darba ņēmēja pienākumu palikt darba devēja noteiktajā vietā un, otrkārt, šī darba ņēmēja ierobežoto iespēju nodoties savām personiskajām un sociālajām interesēm, kura izriet no nepieciešamības sasniegt savu darba vietu astoņu minūšu laikā.
- 19 Iesniedzējtiesas ieskatā, šim spriedumam nav pretrunā par darba laiku uzskatīt arī dežūras laikposmus izsaukuma gatavības režīmā, proti, laikposmus, kuros darba ņēmējam, lai gan viņam nav pienākuma palikt darba devēja noteiktā vietā, ir noteikti būtiski ierobežojumi attiecībā uz savas atrašanās vietas brīvu izvēli un sava brīvā laika organizēšanu.
- 20 Pēc iesniedzējtiesas domām, it īpaši dežūras laikposmu izsaukuma gatavības režīmā izslēgšana no jēdziena “darba laiks” Direktīvas 2003/88 izpratnē tikai tāpēc vien, ka darba devējs nav noteicis konkrētu vietu, kurā darba ņēmējs ir spiests fiziski atrasties, ir nepamatota atšķirīga attieksme salīdzinājumā ar situāciju, kurā darba devējs šādu vietu ir noteicis. Darba ņēmējam noteiktajam pienākumam īsā laikā sasniegt noteiktu vietu varot būt tikpat ierobežojoša ietekme uz viņa brīvā laika organizēšanu, un viņam tādējādi netieši tiekot noteikta vieta, kurā viņš ir spiests fiziski atrasties, šādi būtiski ierobežojot viņa iespējas nodoties savām personiskajām nodarbēm.
- 21 Visbeidzot, iesniedzējtiesa norāda, ka noteicošais kritērijs, ko *Bundesverwaltungsgericht* (Federālā administratīvā tiesa, Vācija) izmanto, lai noteiktu, vai dežūras laikposms ir uzskatāms par darba laiku, ir tas, cik bieži darba ņēmējam savas dežūras laikposmos ir jāreķinās ar to, ka tiks pieprasīti viņa pakalpojumi. Ja dežūras laikposmi tiek pārtraukti ar izsaukumiem tikai reizumis, tas nav “darba laiks”.
- 22 Šajos apstākļos *Verwaltungsgericht Darmstadt* (Darmšates administratīvā tiesa, Vācija) nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

“1) Vai Direktīvas 2003/88 2. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka dežūras laiki, kuros darba ņēmējam darba apgērbā ar darba transportlīdzekli 20 minūšu laikā ir jāsasniedz savas darbavietas pilsētas robeža, ir uzskatāmi par darba laiku, lai gan darba devējs nav noteicis darba ņēmēja atrašanās vietu, taču darba ņēmēja iespējas izvēlēties vietu un pievērsties savām personīgajām un sociālajām interesēm ir būtiski ierobežotas?”

- 2) Ja atbilde uz pirmo prejudiciālo jautājumu ir apstiprinoša – vai pirmajā prejudiciālajā jautājumā minētajā situācijā Direktīvas 2003/88 2. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka, definējot darba laika jēdzienu, ir jāņem vērā arī tas, vai un cik bieži dežūras laikā, kas jāpavada darba devēja nenoteiktā vietā, regulāri ir jāreķinās ar darba pienākumu izpildi?”

Par prejudiciālajiem jautājumiem

- 23 Ar jautājumiem, kuri ir jāizvērtē kopā, iesniedzējtiesa būtībā vaicā, vai Direktīvas 2003/88 2. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka dežūras laikposms, kurā darba ņēmējam ir jāvar sasniegt savas darbavietas pilsētas robežas 20 minūšu laikā savā speciālajā darba apgērbā un dienesta transportlīdzeklī, ko viņa rīcībā ir nodevis darba devējs, izmantojot ar šo transportlīdzekli saistītās tiesības neievērot ceļu satiksmes noteikumus un priekšrokas tiesības, ir “darba laiks” šī panta izpratnē, un vai, veicot šādu kvalifikāciju, ir jāņem vērā tas, cik vidēji bieži viņam šajā laikposmā faktiski nākas doties izsaukumā.
- 24 Konkrētāk, no iesniedzējtiesas nolēmuma un Tiesas rīcībā esošajiem lietas materiāliem izriet, ka prasītājam pamatlietā ir jāuzņemas apmēram 40 dežūras laikposmi gadā, nedēļas laikā naktī un nedēļas nogalēs. Šie dežūras laikposmi noris izsaukuma gatavības režīmā, kas nozīmē, ka viņam nav pienākuma fiziski atrasties savā darba vietā. Šajos dežūras laikposmos pie RJ jebkurā brīdī ir jābūt viņa speciālajam darba apgērbam un transportlīdzeklī, lai varētu nekavējoties atbildēt uz zvaniem, ko viņš saņem, un spētu savā speciālajā darba apgērbā un dienesta transportlīdzeklī 20 minūšu laikā sasniegt Ofenbahas pie Mainas pilsētas robežu, izmantojot ar šo transportlīdzekli saistītās tiesības neievērot ceļu satiksmes noteikumus un priekšrokas tiesības. Šis maršruta ilgums atbilst vidēji blīvai satiksmei, normālam ceļu stāvoklim un normāliem meteoroloģiskajiem apstākļiem.
- 25 Iesākumā ir jāatgādina, ka, lai gan galu galā iesniedzējtiesas ziņā ir izvērtēt, vai pamatlietā aplūkotie dežūras laikposmi izsaukuma gatavības režīmā ir jākvalificē kā “darba laiks” Direktīvas 2003/88 piemērošanas nolūkā, tomēr Tiesai ir jāsniedz norādes par kritērijiem, kas ir jāņem vērā šajā izvērtējumā (šīs dienas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 23. un 24. punkts, kā arī tajos minētā judikatūra).
- 26 Neskarot šo ievada precizējumu, pirmkārt, ir jāatgādina, ka Direktīvas 2003/88 mērķis ir noteikt minimālās prasības, lai uzlabotu darba ņēmēju dzīves un darba apstākļus, saskaņojot valstu tiesisko regulējumu, tostarp attiecībā uz darba laika ilgumu. Šīs saskaņošanas Eiropas Savienības līmenī darba laika organizēšanas jomā mērķis ir garantēt labāku darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzību, piešķirot viņiem minimālos atpūtas laikposmus, it īpaši ikdienas un iknedēļas atpūtu, kā arī atbilstīgus pārtraukumus, un paredzot maksimālo iknedēļas darba laiku (šīs dienas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 25. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 27 Dažādās Direktīvā 2003/88 noteiktās prasības maksimālā darba laika un minimālā atpūtas laika jomā tādējādi ir īpaši svarīgas Savienības sociālo tiesību normas, kuras izmantot ir jābūt iespējai katram darba ņēmējam un kuru ievērošana nevar tikt padarīta atkarīga no tīri ekonomiska rakstura apsvērumiem (šīs dienas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 26. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 28 Turklāt, nosakot katra darba ņēmēja tiesības uz maksimālā darba laika ierobežojumu un uz ikdienas un iknedēļas atpūtas laikposmiem, Direktīvā 2003/88 ir precizētas pamattiesības, kas ir skaidri nostiprinātas Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 31. panta 2. punktā, un tās līdz ar to ir jāinterpretē šī 31. panta 2. punkta gaismā. No tā it īpaši izriet, ka Direktīvas 2003/88 normas nevar tikt interpretētas šauri, negatīvi ietekmējot tiesības, kuras no tās izriet darba ņēmējam (šīs dienas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 27. punkts un tajā minētā judikatūra).

- 29 Otrkārt, ir jānorāda, ka Direktīvas 2003/88 2. panta 1. punktā jēdziens “darba laiks” ir definēts kā jebkurš laikposms, kurā darba ņēmējs strādā darba devēja labā un veic savu darbu vai pilda pienākumus saskaņā ar valsts tiesību aktiem un/vai praksi. Saskaņā ar šīs direktīvas 2. panta 2. punktu jēdziens “atpūtas laiks” ir jebkurš laikposms, kas nav darba laiks.
- 30 No tā izriet, ka šie divi jēdzieni, kas tāpat bija definēti Padomes Direktīvā 93/104/EK (1993. gada 23. novembris) par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem (OV 1993, L 307, 18. lpp.), kuras pēctece ir Direktīva 2003/88, ir savstarpēji izslēdzoši. Darba ņēmēja dežūras laiks Direktīvas 2003/88 piemērošanas nolūkā tādējādi ir jākvalificē vai nu kā “darba laiks” vai kā “atpūtas laiks”, jo šajā direktīvā nav paredzēta starpkategorija (šīs dienas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 29. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 31 Piedevām jēdzieni “darba laiks” un “atpūtas laiks” ir Savienības tiesību jēdzieni, kuri ir jādefinē saskaņā ar objektīviem kritērijiem, atsaucoties uz Direktīvas 2003/88 sistēmu un mērķi. Tikai ar šādu autonomu interpretāciju var tikt nodrošināta šīs direktīvas pilnīga efektivitāte, kā arī šo jēdzienu vienvērtīga piemērošana visās dalībvalstīs (šīs dienas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 30. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 32 Tādējādi, lai gan Direktīvas 2003/88 2. pantā ir izdarīta atsauce uz “valsts tiesību aktiem un/vai praksi”, dalībvalstis nevar vienpusēji noteikt jēdzienu “darba laiks” un “atpūtas laiks” tvērumu, paredzot jebkādas nosacījumus vai ierobežojumus ar šo direktīvu darba ņēmējiem tieši piešķirtajām tiesībām uz to, lai darba laikposmi un attiecīgi atpūtas laiki tiktu pienācīgi ņemti vērā. Jebkāda cita interpretācija kavētu Direktīvas 2003/88 lietderīgo iedarbību un pārkāptu tās mērķi (šīs dienas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 31. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 33 Treškārt, runājot konkrētāk par dežūras laikposmiem, no Tiesas judikatūras izriet, ka laikposms, kurā darba ņēmējs faktiski neveic nekādu darbību sava darba devēja labā, ne vienmēr ir “atpūtas laiks” Direktīvas 2003/88 piemērošanas nolūkā.
- 34 Piemēram, pirmām kārtām, attiecībā uz dežūras laikposmiem darba vietā, kas nesakrīt ar darba ņēmēja dzīvesvietu, Tiesa ir atzinusi, ka noteicošais faktors, lai uzskatītu, ka pastāv jēdziena “darba laiks” Direktīvas 2003/88 izpratnē raksturīgie elementi, ir tas, ka darba ņēmējs ir spiests fiziski atrasties darba devēja noteiktajā vietā un būt pieejams darba devējam, lai vajadzības gadījumā varētu nekavējoties sniegt savus pakalpojumus (šajā nozīmē skat. spriedumus, 2000. gada 3. oktobris, *Simap*, C-303/98, EU:C:2000:528, 48. punkts; 2003. gada 9. septembris, *Jaeger*, C-151/02, EU:C:2003:437, 63. punkts, kā arī 2005. gada 1. decembris, *Dellas u.c.*, C-14/04, EU:C:2005:728, 48. punkts).
- 35 Šajā ziņā ir jāprecizē, ka darba vieta ir jāsaprot kā ikviena vieta, kurā darba ņēmējam ir jāveic darbs pēc sava darba devēja rīkojuma, tostarp tad, ja šī vieta nav vieta, kurā viņš pastāvīgi veic savu profesionālo darbību.
- 36 Tiesa ir uzskatījusi, ka šādā dežūras laikposmā darba ņēmējam, kam ir pienākums palikt savā darba vietā, esot tieši pieejamam savam darba devējam, nākas uzturēties atstatus no savas sociālās un ģimenes vides un viņam nav lielu iespēju rīkoties ar laiku, kurā viņa profesionālie pakalpojumi netiek pieprasīti. Tādējādi šis laikposms kopumā ir jākvalificē kā “darba laiks” Direktīvas 2003/88 izpratnē neatkarīgi no darba ņēmēja reāli veiktā darba minētajā laikposmā (šajā nozīmē skat. spriedumus, 2003. gada 9. septembris, *Jaeger*, C-151/02, EU:C:2003:437, 65. punkts; 2004. gada 5. oktobris, *Pfeiffer u.c.*, no C-397/01 līdz C-403/01, EU:C:2004:584, 93. punkts, kā arī 2005. gada 1. decembris, *Dellas u.c.*, C-14/04, EU:C:2005:728, 46. un 58. punkts).
- 37 Otrām kārtām, Tiesa ir atzinusi, ka dežūras laikposms izsaukuma gatavības režīmā, lai gan tas nav saistīts ar prasību darba ņēmējam palikt savā darba vietā, arī ir kopumā jākvalificē kā “darba laiks” Direktīvas 2003/88 izpratnē, ja, ņemot vērā darba ņēmējam noteikto ierobežojumu objektīvo un ļoti

būtisko ietekmi uz viņa iespējām nodoties savām personiskajām un sociālajām interesēm, tas atšķiras no laikposma, kurā darba ņēmējam ir jābūt vienīgi pieejamam savam darba devējam, lai pēdējais minētais varētu viņu sasniegt (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2018. gada 21. februāris, *Matzak*, C-518/15, EU:C:2018:82, 63.–66. punkts).

- 38 Gan no šī sprieduma 34.–37. punktā norādītajiem apstākļiem, gan no šī sprieduma 28. punktā atgādinātās nepieciešamības Direktīvas 2003/88 2. panta 1. punktu interpretēt Pamattiesību hartas 31. panta 2. punkta gaismā izriet, ka jēdzienā “darba laiks” Direktīvas 2003/88 izpratnē kopumā ietilpst dežūras laikposmi, tostarp izsaukuma gatavības režīmā, kuru laikā darba ņēmējam noteiktie ierobežojumi ir tāda rakstura, ka tie objektīvi un ļoti būtiski ietekmē viņa iespēju šajos laikposmos brīvi rīkoties ar laiku, kurā viņa profesionālie pakalpojumi netiek pieprasīti, un veltīt šo laiku pašam savām interesēm.
- 39 Turpretim, ja darba ņēmējam konkrētā dežūras laikposmā noteiktie ierobežojumi nerasniedz šādu intensitātes pakāpi un ļauj viņam rīkoties ar savu laiku un nodoties pašam savām interesēm bez lieliem ierobežojumiem, “darba laiks” Direktīvas 2003/88 piemērošanas nolūkā ir tikai laiks, kas ir saistīts ar šādā laikposmā attiecīgā gadījumā faktiski īstenoto darbu (šīsdiēnas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 38. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 40 Šajā ziņā vēl ir jāprecizē, ka, lai novērtētu, vai dežūras laikposms ir “darba laiks” Direktīvas 2003/88 izpratnē, vērā var tikt ņemti tikai tie ierobežojumi, kuri darba ņēmējam ir noteikti attiecīgās dalībvalsts tiesiskajā regulējumā vai darba koplīgumā vai kurus ir noteicis viņa darba devējs tostarp ar darba līgumu, darba iekšējās kārtības noteikumiem vai dežūru sadales sistēmu starp darba ņēmējiem (šīsdiēnas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 39. punkts).
- 41 Turpretim organizatoriskās grūtības, ko dežūras laikposms var radīt darba ņēmējam un kas neizriet no šādiem ierobežojumiem, bet kas, piemēram, ir dabisku apstākļu vai viņa brīvas izvēles sekas, nevar tikt ņemtas vērā (šīsdiēnas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 40. punkts).
- 42 Tādējādi tostarp ievērojamais attālums, kas šķir darba ņēmēja brīvi izvēlēto dzīvesvietu no vietas, kuru viņam ir jāspēj sasniegt noteiktā laikā savas dežūras laikposmā, pats par sevi nav atbilstīgs kritērijs, lai šo laikposmu kopumā kvalificētu kā “darba laiku” Direktīvas 2003/88 2. panta 1. punkta izpratnē, vismaz tad, ja šī vieta ir viņa pastāvīgā darba vieta. Šādā gadījumā šis darba ņēmējs varēja brīvi novērtēt attālumu, kas minēto vietu šķir no viņa dzīvesvietas (šīsdiēnas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 41. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 43 Turklāt, ja darba vieta aptver darba ņēmēja dzīvesvietu vai sakrīt ar to, ar apstākli, ka konkrētas dežūras laikā viņam ir pienākums palikt savā darba vietā, lai viņš vajadzības gadījumā varētu būt pieejams savam darba devējam, vien nepietiek, lai šo laikposmu kvalificētu kā “darba laiku” Direktīvas 2003/88 izpratnē (šīsdiēnas spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 43. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 44 Ja pienākuma palikt darba vietā neesamības dēļ dežūras laikposms nevar tikt automātiski kvalificēts kā “darba laiks” Direktīvas 2003/88 izpratnē, valsts tiesu ziņā vēl ir pārbaudīt, vai šāda kvalifikācija tomēr nebūtu obligāti jāpiemēro, ņemot vērā sekas, kādas darba ņēmējam noteiktie ierobežojumi rada attiecībā uz viņa iespēju šajā laikposmā brīvi rīkoties ar laiku, kurā viņa profesionālie pakalpojumi netiek pieprasīti, un nodoties pašam savām interesēm.

- 45 Šajā aspektā konkrētāk ir jāņem vērā laiks, kas dežūras laikposmā ir darba ņēmēja rīcībā savas profesionālās darbības atsākšanai, sākot no brīža, kad viņa darba devējs to pieprasa, attiecīgā gadījumā apvienojumā ar to, cik vidēji bieži šim darba ņēmējam šajā laikposmā faktiski būs jādodas izsaukumā (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 46. punkts).
- 46 Tādējādi, pirmkārt, kā būtībā ir norādīts ģenerālvokāta secinājumā 89.–91. punktā, valsts tiesām ir jāņem vērā sekas, ko attiecībā uz darba ņēmēja iespēju brīvi rīkoties ar savu laiku, rada īsais laikposms, kurā viņam nepieciešamas došanās izsaukumā gadījumā ir jāatsāk darbs, – parasti laiks, kurā viņam ir jāsasniedz sava darba vieta.
- 47 Šajā ziņā ir jāuzsver, ka dežūras laikposms, kurā darba ņēmējs, ņemot vērā saprātīgo laiku, kas viņam tiek atvēlēts profesionālās darbības atsākšanai, var plānot savas personiskās un sociālās nodarbes, nav *a priori* uzskatāms par “darba laiku” Direktīvas 2003/88 izpratnē. Gluži pretēji, dežūras laikposms, kurā darba ņēmējam noteiktais laiks darba atsākšanai ir ierobežots līdz dažām minūtēm, principā kopumā ir jāuzskata par “darba laiku” šīs direktīvas izpratnē, jo pēdējā minētajā gadījumā darba ņēmējs praktiski tiek lielā mērā atturēts no jebkādas, pat īslaicīgas, atpūtas aktivitātes plānošanas (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 48. punkts).
- 48 Tomēr šāda reaģēšanas laika ietekme ir jānovērtē pēc tam, kad ir veikts konkrēts novērtējums, kurā attiecīgā gadījumā tiek ņemti vērā citi darba ņēmējam noteiktie ierobežojumi, tāpat kā viņam piešķirtie atvieglojumi dežūras laikā (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 49. punkts).
- 49 Kā ierobežojums, kas ir saistīts ar šo reaģēšanas laiku, īpaši nozīmīgs ir darba ņēmēja pienākums palikt savā dzīvesvietā bez iespējas brīvi pārvietoties, gaidot darba devēja pieprasījumu, vai pienākums būt īpaši apriķotam, kad pēc zvana saņemšanas viņam ir jāierodas darba vietā. Saistībā ar darba ņēmējam piešķirtajiem atvieglojumiem nozīme ir arī tam, ka šī darba ņēmēja rīcībā, iespējams, tiek nodots dienesta transportlīdzeklis, kas ļauj izmantot tiesības neievērot ceļu satiksmes noteikumus un priekšrokas tiesības, vai arī darba ņēmējam sniegtajai iespējai reaģēt uz darba devēja pieprasījumiem, neatstājot savu atrašanās vietu.
- 50 Otrkārt, apvienojumā ar laiku, kas ir darba ņēmēja rīcībā, lai atsāktu savu profesionālo darbību, valsts tiesām ir jāņem vērā tas, cik vidēji bieži katrā no saviem dežūras laikposmiem šis darba ņēmējs parasti īsteno faktisku darbu, ja to var objektīvi novērtēt (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 51. punkts).
- 51 Ja darba ņēmējam vienas dežūras laikā ir vidēji vairākkārt jādodas izsaukumā, viņam ir mazākas iespējas brīvi rīkoties ar savu laiku bezdarbības laikposmos, ņemot vērā to biežos pārtraukumus. Tas tā vēl jo vairāk ir tad, ja izsaukumi, kuros darba ņēmējam parasti tiek prasīts doties viņa dežūras laikposmā, nav nenozīmīga ilguma (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 52. punkts).
- 52 No tā izriet, ka tad, ja darba ņēmējam dežūras laikposmos caurmērā bieži ir jāveic darbs, kas parasti nav maza ilguma, principā šie laikposmi kopumā ir “darba laiks” Direktīvas 2003/88 izpratnē (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 53. punkts).
- 53 Lai gan tas ir tā, apstākļi, ka darba ņēmējam savos dežūras laikposmos izsaukumā ir jādodas caurmērā tikai retos gadījumos, nevar izraisīt to, ka minētie laikposmi tiek uzskatīti par “atpūtas laikiem” Direktīvas 2003/88 2. panta 2. punkta izpratnē, ja darba ņēmējam viņa profesionālās darbības atsākšanai noteiktajam laikam ir tāda ietekme, ka ar to pietiek, lai objektīvi un ļoti būtiski ierobežotu

viņa iespēju šajos laikposmos brīvi rīkoties ar laiku, kurā viņa profesionālie pakalpojumi netiek pieprasīti (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 54. punkts).

- 54 Šajā gadījumā ir jāatgādina, ka saskaņā ar iesniedzējtiesas nolēmumā sniegtajām norādēm pamatlietā aplūkoto dežūras laikposmos izsaukuma gatavības režīmā RJ var brīvi pārvietoties, bet viņam ir jāspēj sasniegt Ofenbahas pie Mainas pilsētas robežu 20 minūšu laikā savā speciālajā darba apģērbā un dienesta transportlīdzeklī, ko viņa rīcībā ir nodevis darba devējs, izmantojot tiesības neievērot ceļu satiksmes noteikumus un priekšrokas tiesības. Kā ir norādīts šī sprieduma 13. punktā, no iesniedzējtiesas nolēmuma neizriet, ka šim darba ņēmējam šajos laikposmos caurmērā būtu ļoti bieži bijis jānododas izsaukumā. Turklāt, iespējams, ievērojamajam attālumam, kas šķir RJ dzīvesvietu no viņa pastāvīgās darba vietas – Ofenbahas pie Mainas pilsētas – robežām, pašam par sevi nav nozīmes.
- 55 Tomēr iesniedzējtiesas ziņā ir, ņemot vērā visus lietas apstākļus, novērtēt, vai RJ viņa dežūras laikposmos izsaukuma gatavības režīmā ir noteikti tik intensīvi ierobežojumi, ka tie objektīvi un ļoti būtiski ietekmē viņa iespēju šajos laikposmos brīvi rīkoties ar laiku, kurā viņa profesionālie pakalpojumi netiek pieprasīti, un veltīt šo laiku pašam savām interesēm.
- 56 Ceturtkārt, ir jāatgādina, ka, izņemot Direktīvas 2003/88 7. panta 1. punktā paredzēto īpašo gadījumu saistībā ar apmaksātu ikgadēju atvaļinājumu, šajā direktīvā ir reglamentēti vienīgi atsevišķi darba laika organizēšanas aspekti, lai nodrošinātu darba ņēmēju drošības un veselības aizsardzību, un līdz ar to šī direktīva principā nav piemērojama darba ņēmēju atalgojumam (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 57. punkts).
- 57 Tādējādi uz darba ņēmēju atalgojuma par dežūras laikposmiem veidu attiecas nevis Direktīva 2003/88, bet gan atbilstīgās valsts tiesību normas. Šai direktīvai līdz ar to nav pretrunā tāda dalībvalsts tiesiskā regulējuma, darba koplīguma vai darba devēja lēmuma piemērošana, ar ko, atalgojot par dežūru, atšķirīgi tiek ņemti vērā laikposmi, kuros reāli ir veikts darbs un laikposmi, kuros nekāds faktiskais darbs nav veikts, pat ja šie laikposmi kopumā ir jāuzskata par “darba laiku” minētās direktīvas piemērošanas nolūkā (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 58. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 58 Tāpat Direktīvai 2003/88 nav pretrunā tāds tiesiskais regulējums, darba koplīgums vai darba devēja lēmums, ar ko, runājot par dežūras laikposmiem, kuri kopumā būtu jāuzskata par tādiem, uz kuriem neattiecas “darba laika” jēdziens šīs direktīvas piemērošanas nolūkā, tomēr ir paredzēts, ka attiecīgajam darba ņēmējam tiek izmaksāta summa, kuras mērķis ir kompensēt tādas neērtības attiecībā uz rīcību ar savu laiku un privātajām interesēm, ko viņam rada šie dežūras laikposmi (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 59. punkts).
- 59 Piektkārt un visbeidzot, no šī sprieduma 30. punkta izriet, ka dežūras laikposmi, kas neatbilst nosacījumiem, lai tos kvalificētu kā “darba laiku” Direktīvas 2003/88 2. panta 1. punkta izpratnē, izņemot laiku, kas ir saistīts ar šajos laikposmos faktiski veikto darbu, ir jāuzskata par “atpūtas laiku” tās 2. panta 2. punkta izpratnē, un kā tādi ir jāuzskaita šīs direktīvas 3. un 5. pantā noteikto minimālo ikdienas un iknedēļas atpūtas laikposmu aprēķinā.
- 60 Lai gan ir tā, ir jānorāda, ka dežūras laikposma kvalificēšana par “atpūtas laiku” Direktīvas 2003/88 piemērošanas nolūkā neskar darba devēju pienākumu ievērot īpašos pienākumus, kas tiem ir noteikti Direktīvas 89/391 5. un 6. pantā, lai aizsargātu savu darba ņēmēju drošību un veselību. No tā izriet, ka darba devēji nedrīkst ieviest dežūras laikposmus, kas ir tik ilgi vai bieži, ka rada risku darba ņēmēja drošībai vai veselībai, neatkarīgi no tā, ka šie laikposmi tiek kvalificēti kā “atpūtas laiks” Direktīvas 2003/88 2. panta 2. punkta izpratnē. Dalībvalstu ziņā ir savās valsts tiesībās noteikt šī pienākuma piemērošanas kārtību (šīsdienu spriedums, *Radiotelevizija Slovenija* (Izsaukuma gatavības laikposms nomaļā vietā), C-344/19, 61.–65. punkts un tajos minētā judikatūra).

- 61 No visiem iepriekš minētajiem apsvērumiem izriet, ka uz uzdotajiem jautājumiem ir jāatbild – Direktīvas 2003/88 2. panta 1. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka dežūras laikposms izsaukuma gatavības režīmā, kurā darba ņēmējam ir jāvar sasniegt savas darbavietas pilsētas robežas 20 minūšu laikā savā speciālajā darba apģērbā un dienesta transportlīdzeklī, ko viņa rīcībā ir nodevis darba devējs, izmantojot ar šo transportlīdzekli saistītās tiesības neievērot ceļu satiksmes noteikumus un priekšrokas tiesības, kopumā ir “darba laiks” šīs tiesību normas izpratnē tikai tad, ja no visu lietas apstākļu – it īpaši šāda reaģēšanas laika un attiecīgā gadījumā tā, cik vidēji bieži šajā laikposmā ir jādodas izsaukumā, – visaptveroša novērtējuma izriet, ka šim darba ņēmējam noteiktie ierobežojumi minētajā laikposmā ir tādi, kas objektīvi un ļoti būtiski ietekmē viņa iespēju šajā pašā laikposmā brīvi rīkoties ar laiku, kurā viņa profesionālie pakalpojumi netiek pieprasīti, un veltīt šo laiku pašam savām interesēm.

Par tiesāšanās izdevumiem

- 62 Attiecībā uz pamatlietas pusēm šī tiesvedība ir stadija procesā, kuru izskata iesniedzējtiesa, un tā lemj par tiesāšanās izdevumiem. Izdevumi, kas radušies, iesniedzot apsvērumus Tiesai, un kas nav minēto pušu izdevumi, nav atlīdzināmi.

Ar šādu pamatojumu Tiesa (virspalāta) nospriež:

Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2003/88/EK (2003. gada 4. novembris) par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem 2. panta 1. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka dežūras laikposms izsaukuma gatavības režīmā, kurā darba ņēmējam ir jāvar sasniegt savas darbavietas pilsētas robežas 20 minūšu laikā savā speciālajā darba apģērbā un dienesta transportlīdzeklī, ko viņa rīcībā ir nodevis darba devējs, izmantojot ar šo transportlīdzekli saistītās tiesības neievērot ceļu satiksmes noteikumus un priekšrokas tiesības, kopumā ir “darba laiks” šīs tiesību normas izpratnē tikai tad, ja no visu lietas apstākļu – it īpaši šāda reaģēšanas laika un attiecīgā gadījumā tā, cik vidēji bieži šajā laikposmā ir jādodas izsaukumā, – visaptveroša novērtējuma izriet, ka šim darba ņēmējam noteiktie ierobežojumi minētajā laikposmā ir tādi, kas objektīvi un ļoti būtiski ietekmē viņa iespēju šajā pašā laikposmā brīvi rīkoties ar laiku, kurā viņa profesionālie pakalpojumi netiek pieprasīti, un veltīt šo laiku pašam savām interesēm.

[Paraksti]